

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ ДО ІНШОМОВНОГО ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО СПІЛКУВАННЯ

Мороз О. Л.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови в судноводінні
Херсонська державна морська академія
просп. Ушакова, 20, Херсон, Україна
orcid.org/0000-0002-1483-9136
alyona_moroz@ukr.net*

Ключові слова: професійно орієнтована комунікативна компетенція, організація освітнього процесу, дуальна освіта, мотивація, професійне вдосконалення викладача.

У статті визначено та обґрунтовано ключові організаційно-методичні педагогічні умови підвищення ефективності процесу формування професійно орієнтованої комунікативної компетенції майбутніх фахівців морської галузі. Стверджується, що реалізація пропонованих організаційно-методичних педагогічних умов сприяє здійсненню раціонального та ефективного управління освітнім процесом, забезпечує таку організацію навчально-виховної діяльності, яка уможливіє підвищення якості професійно орієнтованої іншомовної підготовки здобувачів освіти.

Доведено, що позитивна динаміка змін мовного рівня знань вступників протягом усього періоду навчання забезпечується розподілом вступників на підгрупи з урахуванням рівня їхньої мовної підготовки за результатами розподільного тесту. Такий спосіб формування навчальних груп дає змогу уникнути негативних наслідків вимушеної співпраці здобувачів освіти з різним рівнем володіння англійською мовою, сприяє створенню позитивної атмосфери та підвищує рівень мотивації до вдосконалення. Стверджується, що запровадження дуальної форми освіти є важливою організаційно-методичною умовою підвищення якості іншомовної професійно орієнтованої підготовки, оскільки дасть змогу інтегрувати навчання і практичну професійну підготовку, привести компоненти освітньої діяльності у відповідність до вимог ринку праці, надає можливість випробувати знання іноземної мови в реальному спілкуванні з членами багатонаціональних екіпажів, сприяє розвитку соціокультурного та когнітивного компонентів професійно орієнтованої комунікативної компетенції мореплавців. Установлено, що важливою організаційно-методичною педагогічною умовою підвищення якості іншомовної професійно орієнтованої підготовки моряків є запровадження політики постійного професійного вдосконалення викладачів морської англійської мови, який має носити пролонгований характер, відбуватися впродовж усієї професійної діяльності педагога. У статті пропонуються шляхи практичного запровадження постійного професійного вдосконалення викладачів через систему експерт-класів та сесій із розвитку педагогічної майстерності викладачів.

ORGANIZATIONAL AND METHODOLOGICAL CONDITIONS OF SEAFARERS' PROFESSIONALLY-ORIENTED FOREIGN LANGUAGE TRAINING

Moroz O. L.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English Language for Deck Officers
Kherson State Maritime Academy
Ushakova Ave., 20, Kherson, Ukraine
orcid.org/0000-0002-1483-9136
alyona_moroz@ukr.net*

Key words: *professionally-oriented communicative competency, education process management, dual education, motivation, teacher's professional development.*

The article substantiates basic organizational and methodological pedagogical conditions which provide for the efficiency of the professionally-oriented communicative competency formation of future seafarers. It is argued that the implementation of the suggested organizational and methodological pedagogical conditions promote the rational and efficient education process management, enables such organization of the teaching and learning activity which makes it possible to improve greatly the quality of professionally-oriented foreign language training.

It is proved in the article that the positive dynamics of the foreign language skills level of cadets at all stages of education is guaranteed if they are distributed into groups according to their initial level of English language proficiency. The enrollees are given the initial test which shows their language level according to which the academic groups are formed. Such practice allows for the mitigation of the negative consequences which are usual when students with different language skills are forced to work together in collaboration. Having academic groups where cadets are of the approximately the same language enables the creation of the positive atmosphere, increases the level of motivation to develop and improve language skills. It is stated that the implementation of the dual form of education is also an important organizational and methodological condition of foreign language training efficiency provision. The dual form of education allows for the integration of the academic and practical professional training, bring the components of the teaching and learning process into the compliance with the requirements of the employment market. Having practical training aboard enables students to test their Maritime English skills in real-life communication with multilingual crews and provides for the development of the sociocultural and cognitive components of the professionally-oriented communicative competency. It is stated that among the important organizational and methodological pedagogical conditions of the efficient Maritime English training there is the implementation of the continuing professional development policy for the Maritime English teachers. It is suggested how to practically implement this condition by means of faculty development sessions and expert classes on a regular basis.

Постановка проблеми. Усвідомлення й осмислення причин та умов, від яких залежать ефективне упровадження та функціонування системи неперервної професійної освіти, уможливають підвищення успішності та якості професійно орієнтованої іншомовної підготовки фахівців морської галузі. Уважаємо, що педагогічні умови є важливим складником процесу управління освітньою діяльністю, оскільки вони

безпосередньо впливають на формування та розвиток педагогічних явищ, процесів, систем, якостей особистості. З огляду на особливості перебігу педагогічного процесу, специфіки певного освітнього середовища, що знаходиться у центрі уваги дослідників, у науково-педагогічних джерелах запропоновано та обґрунтовано різні підходи до класифікації та типологізації педагогічних умов (А. Алексюк, Р. Ардовська,

Ю. Бабанський, В. Бойчук, О. Гулай, А. Литвин, П. Підкасистий, І. Підласий, М. Пригодій та ін.). Проте наявність обґрунтованих різних підходів до класифікації педагогічних умов свідчить про необхідність виокремлення специфічних педагогічних умов, спрямованих на вдосконалення й інтенсифікацію навчально-пізнавального, навчально-виховного, організаційно-управлінського та інших складників процесу професійної підготовки кожного окремого напрямку. Аналіз науково-педагогічних джерел із проблеми нашого дослідження, власний багаторічний досвід викладання морської англійської мови дали змогу зробити висновок про необхідність створення для продуктивної підготовки курсантів до професійно орієнтованої іншомовної комунікації на кожному освітньо-кваліфікаційному рівні відповідних педагогічних умов, які б уможливили ефективну реалізацію педагогічної концепції формування іншомовної професійної компетенції спеціалістів морського флоту в системі неперервної освіти.

З урахуванням положень синергетичного та системного підходів, спрямованих на забезпечення цілісності неперервного процесу професійної підготовки [6, с. 121], вважаємо, що педагогічні умови повинні стосуватися кожного з компонентів освітнього процесу: змісту навчання; форм, засобів, методів і технологій; проектування, організації та управління освітнім процесом; навчальної та виховної взаємодії педагогів і студентів тощо. Тому пропонуємо виділяти у системі педагогічних умов підготовки майбутніх фахівців морської галузі до професійно орієнтованого іншомовного спілкування в системі неперервної освіти три базові групи: 1) навчально-методичні; 2) організаційно-методичні; 3) процесуально-методичні.

Погоджуючись із твердженням про те, що основними умовами функціонування освітнього процесу є необхідна організація навчання, проектування, організації та управління освітнім процесом [1, с. 256], **метою статті** ставимо визначення ключових організаційно-методичних педагогічних умов підвищення ефективності процесу формування професійно орієнтованої комунікативної компетенції.

Основний матеріал. Під організаційно-методичними педагогічними умовами в нашому дослідженні розуміємо умови, які впливають на особливості організації освітнього процесу та являють собою таку сукупність організаційних форм і матеріальних можливостей, що забезпечує успішне досягнення поставленої мети, дає змогу здійснювати управління освітнім процесом, вести його раціонально, відповідно до предметного змісту, що надасть можливість забезпечити підвищення його ефективності [5, с. 28].

Суттєвою проблемою для викладача англійської мови професійного спрямування у вищому закладі освіти є наявність в одній групі здобувачів освіти, які мають різний рівень володіння англійською мовою. Як наслідок, студент-першокурсник, який має значно нижчий рівень володіння іноземною мовою, починає відставати від одногрупників, утрачає мотивацію до навчання, оскільки процес формування професійно орієнтованої комунікативної компетенції має реалізовуватися через організацію співпраці у парі або групі. Якщо ж курсант має значно нижчий рівень володіння мовою, ніж його партнери по комунікації, то втрачається відчуття належності до групи, може виникнути неприйняття групою та, як наслідок, знецінення власних зусиль та результатів діяльності. Для запобігання негативним наслідкам вимушеної співпраці здобувачів освіти з різним рівнем володіння англійською мовою вважаємо за необхідне впроваджувати у практику **розподіл вступників на підгрупи** з урахуванням рівня їхньої мовної підготовки за результатами тестування, що дасть змогу забезпечити найбільш комфортні умови оволодіння іноземною мовою для кожного курсанта.

У Херсонській державній морській академії така практика ведеться з 2014–2015 навчального року. У рамках нашого дослідження ми дослідили результати вступних розподільчих тестів та результатів навчальної діяльності з англійської мови за професійним спрямуванням здобувачів освіти протягом їх навчання на бакалавріаті. У табл. 1 наведено результати оцінювання курсантів денної форми навчання факультету судноводіння, які вступили на навчання у 2015–2016, 2016–2017 та 2017–2018 навчальних роках.

Дані таблиці засвідчують, що з кожним роком навчання у новосформованих за рівнем мовної підготовки групах абсолютна успішність поступово підвищується і доходить до 100 % на момент завершення навчання. Що ж до абсолютної якості знань, то спостерігаємо стабільні зміни на краще, хоча й не такі суттєві, як у випадку з успішністю. За таких умов курсанти не соромляться висловлювати свої думки, визнавати брак знань, допускати помилки, вони прагнуть переборювати перешкоди, удосконалювати свої мовленнєві навички. Курсанти з кращим рівнем іншомовної підготовки не втрачають мотивацію до вдосконалення, оскільки викладач не витрачає час заняття на пояснення вже відомого їм матеріалу та на допомогу слабшим членам групи. Таким чином, у кожній групі створюється доброзичлива, сприятлива атмосфера для опанування нових знань у зручному для кожного темпі та обсязі, що уможливорює стабільне підвищення рівня готовності до професійно орієнтованого іншомовного спілкування.

**Динаміка змін мовного рівня знань вступників ХДМА
у 2015–2017 роках протягом навчання на бакалавріаті**

Рік вступу	Результати розподільного тесту	Результати за I курс навчання	Результати за II курс навчання	Результати за III курс навчання	Результати за VI курс навчання
2015	«5» – 4,1 %	«5» – 5,6 %	«5» – 7,72 %	«5» – 5,7 %	«5» – 9,9 %
	«4» – 14,75 %	«4» – 19,8 %	«4» – 22,12 %	«4» – 28,4 %	«4» – 24,3 %
	«3» – 12,29 %	«3» – 42,4 %	«3» – 58,76 %	«3» – 62,9 %	«3» – 65,8 %
	«2» – 68,86 %	«2» – 32,2 %	«2» – 11,4 %	«2» – 3 %	«2» – 0 %
2016	«5» – 2,8 %	«5» – 4,1 %	«5» – 8,77 %	«5» – 7,3 %	«5» – 8,4 %
	«4» – 14,02 %	«4» – 27,07 %	«4» – 33,78 %	«4» – 20,03 %	«4» – 22,35 %
	«3» – 12,15 %	«3» – 34,8 %	«3» – 42,9 %	«3» – 67,03 %	«3» – 69,15 %
	«2» – 71,03 %	«2» – 34,03 %	«2» – 14,55 %	«2» – 5,64 %	«2» – 0,1 %
2017	«5» – 8,97 %	«5» – 13,73 %	«5» – 14,19 %	«5» – 11,53 %	
	«4» – 19,31 %	«4» – 21,1 %	«4» – 23,76 %	«4» – 34,8 %	
	«3» – 13,1 %	«3» – 41,14 %	«3» – 49,2 %	«3» – 51,07 %	
	«2» – 58,62 %	«2» – 24,03 %	«2» – 12,85 %	«2» – 2,6 %	

Наступною необхідною організаційно-методичною педагогічною умовою ефективної підготовки фахівців морської галузі до професійно орієнтованого іншомовного спілкування вважаємо *запровадження дуальної форми освіти*. Це дасть змогу реформувати систему професійної освіти відповідно до вимог ринку праці та уможливить розвиток саме професійно значущих компетенцій і підвищення професійного потенціалу здобувачів освіти шляхом набуття практичних умінь на реальному судні залежно від профілю підготовки та фаху [7, с. 144].

Дуальна форма освіти – це спосіб здобуття освіти здобувачами денної форми, що передбачає поєднання навчання осіб у закладах освіти з навчанням на робочому місці з виконанням посадових обов'язків відповідно до трудового договору [3]. Такий підхід суттєво відрізняється від «практичних відпрацювань», оскільки в його основі лежить саме навчання в умовах виробництва. Фактично професійне навчання здійснюється під контролем роботодавців на робочому місці. Тобто відбувається інтеграція навчання, яка об'єднує у собі класичну вузівську освіту (теоретичну частину підготовки фахівця) з практичною професійною освітою на робочому місці.

Особливістю організації дуальної освіти саме для фахівців морської галузі є проходження тривалої практики на торговельних судах (від 5 до 11 місяців), що зумовлено специфікою діяльності судноплавної галузі. Для курсантів комплексу ХДМА передбачено організацію навчального процесу таким чином, щоб вони могли отримати необхідний плавцenz до закінчення закладу освіти. Наприклад, для курсантів I–II курсів передбачено дві виробничі практики тривалістю від одного до двох місяців після завершення навчального року, а для курсан-

тів III та IV курсів на практику відводяться п'ятий та шостий семестри навчання. Проте керівництво структурних підрозділів комплексу завжди з розумінням ставиться до особливостей професійної діяльності мореплавців та надає можливість оформлення індивідуальних графіків навчання для проходження практики на судах у будь-який час за запитом роботодавця.

Керівництво ХДМА уклало низку угод про співпрацю та організацію дуального навчання з поважними та авторитетними судноплавними компаніями, такими як Marlow Navigation, Columbia Shipmanagement Ltd., V. Ships Crew, Tsakos Columbia Shipmanagement S. A., Mediterranean Shipping Company та ін., що пропонують курсантам поєднання навчання та стажування на судах різних типів. При цьому компанії здійснюють замовлення на конкретну кількість фахівців певної спеціальності, беруть участь у формуванні навчальної програми та здійснюють відбір найкращих курсантів для укладання договору і забезпечення місцем проходження практики до завершення навчання. Через зацікавленість у якісній теоретичній підготовці майбутніх фахівців для свого флоту судноплавні компанії-партнери приймають активну участь у поліпшенні умов здобуття освіти не лише на судах, а й у закладах освіти, що входять до структури комплексу.

Уважаємо, що організація дуальної освіти є надважливою організаційно-методичною педагогічною умовою успішної підготовки моряків до професійно орієнтованого іншомовного спілкування, оскільки надає можливість випробувати знання іноземної мови в реальному спілкуванні з членами багатонаціональних екіпажів і побачити, наскільки вони відповідають реальним вимогам. Окрім того, необхідність працювати

та співіснувати (адже торговельне судно – це не лише місце роботи, а й місце проживання на час проходження практики) в багатонаціональному екіпажі сприяє розвитку соціокультурного компоненту ПОКК [9] майбутніх фахівців морської галузі. Також під час проходження практики на судні спостерігаємо вдосконалення когнітивного компоненту ПОКК [8], оскільки здобувачі освіти отримують шанс реально працювати з усіма технічними приладами, спостерігати та приймати участь у виконанні усіх технологічних процесів (завантаження/вивантаження судна, підготовка та зачистка трюмів, участь у швартовних операціях, несення вахти та багато іншого).

Хоча навчання в умовах реальної професійної діяльності є, звісно, важливим елементом професійної підготовки майбутніх фахівців морської галузі, все ж таки теоретичне навчання у закладі освіти не можна недооцінювати. Однією з важливих організаційно-педагогічних умов неперервної професійної підготовки майбутніх фахівців морської галузі є відповідне кадрове забезпечення. Підтримуємо думку Л. Кайдалової про те, що «особистість викладача, його професійна компетентність, педагогічна майстерність і культура, моральні якості відіграють вирішальну роль у процесі неперервної професійної підготовки сучасних фахівців [4, с. 244], а отже, вважаємо, що й процес професійного вдосконалення викладачів іноземної мови професійного спрямування має також носити пролонгований характер, відбуватися впродовж усієї професійної діяльності педагога.

Професійна компетентність педагога розглядається як володіння необхідними знаннями, уміннями та навичками, які дають змогу на високому науковому-методичному рівні організувати та проводити навчальні заняття. У нашому дослідженні під професійною компетентністю викладача морської англійської мови розуміємо сукупність знань не лише із царини педагогіки, психології, самої іноземної мови та методики її викладання, а й обов'язково професійних знань (змісту предмета), які необхідні майбутнім фахівцям, тобто в нашому випадку професійних знань із царини судноводіння, експлуатації суднових енергетичних установок або експлуатації суднового електрообладнання і засобів автоматки.

Однак у зв'язку з тим, що викладачі англійської мови як випускники факультетів іноземної філології зазвичай володіють сучасними методиками навчання власне мови, але не отримують відповідних знань щодо володіння спеціальною лексикою конкретної фахової дисципліни, виникає проблема адаптації випускників мовних вищих навчальних закладів до викладання іноземної мови для спеціальних цілей. Отже, вважаємо, що впровадження педагогічних інновацій у систему

неперервної професійної підготовки майбутніх фахівців морської галузі, зміщення акцентів із вивчення граматики та лексики на формування інтегрованих умінь іншомовного спілкування вимагає запровадження *політики постійного професійного вдосконалення* викладачів (continuing professional development policy), яка уможливить регулярне оновлення знань викладачів англійської мови щодо методики викладання іноземної мови професійного спрямування, приведення їх у відповідність до сучасних вимог та останніх надбань педагогічної та методичної науки.

На кафедрі англійської мови в судноводінні ХДМА зазначені потреби зумовили введення до плану роботи кафедри проведення на регулярній основі двох важливих різновидів діяльності: сесій із розвитку педагогічної майстерності викладачів (Faculty development sessions (FDC)) та експерт-класів.

Сесії з розвитку педагогічної майстерності проводяться для викладачів кафедри самими викладачами. Зазвичай відповідальні за проведення сесій призначаються наприкінці навчального року із занесенням відповідної інформації до плану роботи кафедри на наступний навчальний рік, а отже, викладачі, які проводитимуть заплановані сесії, мають достатньо часу для того, щоб ретельно вивчити питання, підібрати відповідні матеріали, спланувати проведення семінару. Викладачі, які проводять сесії, мають можливість творчо підходити до вибору форм проведення своєї сесії відповідно до визначеної мети та завдань семінару та готують відповідне навчально-методичне забезпечення, яке інші викладачі зможуть використати у своїй викладацькій практиці (наприклад, це можуть бути буклети з основною теоретичною інформацією з пропонованого питання, методичні рекомендації щодо практичного застосування обговорюваного методичного прийому або зразку побудови плану-заняття на різних курсах або в групах із різним рівнем володіння іноземною мовою, перелік корисних посилань на додаткові джерела інформації тощо). Серед організаційних форм проведення сесій найбільш ефективними виявилися інтерактивні семінари, під час проведення яких відбуваються дискусії, роботи в міні-групах, ділові та рольові ігри. Навчання під час проведення сесій із розвитку педагогічної майстерності проводиться із застосуванням методів проблемного навчання, упровадження технологій групової роботи, проєктних технологій для того, щоб забезпечити спілкування викладачів між собою, створити умови неформального навчання, яке здійснюватиметься через взаємодію викладачів один з одним, а також забезпечити викладачів можливістю поділитися власним досвідом викладацької діяльності.

Іншим важливим видом діяльності, спрямованим на постійне професійне вдосконалення викладачів морської англійської мови, є проведення на регулярній основі експерт-класів викладачами фахових дисциплін або діючими морськими фахівцями з метою оволодіння викладачами морської англійської мови певними аспектами професійної діяльності фахівців морської галузі. Міжпредметна координація, яка реалізується за рахунок проведення таких експерт-класів та постійної співпраці викладачів фахових дисциплін та викладачів англійської мови, має створити умови для «входження» викладача англійської мови у сферу професійних понять, значущих для студента відповідної спеціальності [2, с. 235]. Оскільки в Херсонській державній морській академії є сучасний тренажерний комплекс, до складу якого входять комп'ютерні симулятори навігаційного обладнання, пожежний полігон, рятувальний човен, швартовна станція та багато іншого обладнання, що імітує реальні умови професійної діяльності на судні, то й експерт-класи для викладачів англійської мови проводяться фахівцями саме із застосуванням цих засобів та

обладнання для того, щоб сформувати у викладачів-філологів реальне уявлення про роботу того обладнання, про яке йтиметься під час занять із морської англійської мови.

Висновки та перспективи подальших розробок у цьому напрямку. Пропоновані організаційно-методичні педагогічні умови сприяють підвищенню ефективності іншомовної професійно орієнтованої підготовки фахівців морської галузі та забезпечують успішне досягнення поставленої мети. Але, окрім адекватного управління освітнім процесом на управлінському рівні, важливим аспектом процесу навчання іноземної мови професійного спрямування в системі неперервної освіти є також процесуальний компонент, тобто сама методика проведення занять кожним викладачем. Це зумовлює необхідність виокремлення групи процесуально-методичних педагогічних умов підготовки майбутніх фахівців морської галузі до професійно орієнтованого іншомовного спілкування в системі неперервної освіти, що є перспективою подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойчук В. М. Теоретичні і методичні основи художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя технологій : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Київ, 2016. 873 с.
2. Гришкова Р. О. Педагогічні засади формування іншомовної соціокультурної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей у процесі фахової підготовки : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Київ, 2007. 446 с.
3. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 24.01.2022).
4. Кайдалова Л. Г. Теоретичні та методичні засади неперервної професійної підготовки майбутніх фахівців медичного профілю : дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.04. Харків, 2010. 497 с.
5. Литвин А. В. Методологічні засади поняття «педагогічні умови»: на допомогу здобувачам наукового ступеня. Львів : СПОЛОМ, 2014. 76 с.
6. Литвин А. В. Проблема обґрунтування педагогічних умов у наукових дослідженнях. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2016. Вип. 44. С. 119–123.
7. Марусинець М. М. Освіта впродовж життя: досвід Німеччини. *Неперервна освіта в соціокультурних вимірах* : монографія. Київ, 2018. С. 143–154.
8. Мороз О. Л., Бондаренко В. В. Когнітивний компонент професійно орієнтованої комунікативної компетенції майбутніх фахівців морської галузі. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2020. Вип. 1 (34). С. 161–166. DOI: <https://doi.org/10.26661/2522-4360-2020-1-26>
9. Мороз О. Л. Соціокультурний компонент професійно орієнтованої комунікативної компетенції фахівців морської галузі. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2021. Т. 102. № 3. С. 190–200. DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2021-102-3-190-200>

REFERENCES

1. Boichuk, V. M. (2016). *Teoretychni i metodychni osnovy khudozhno-hrafichnoi pidhotovky maibutnoho vchytelia tekhnologii* [Theoretical and Methodological Basics of Art-graphical Preparation of Future Technology Teachers]. *Doctor's Thesis*. Kyiv. 873 p.
2. Hryshkova, R. O. (2007). *Pedahohichni zasady formuvannia inshomovnoi sotsiokulturnoi kompetentsii studentiv nefilolohichnykh spetsialnostei u protsesi fakhovoi pidhotovky* [Pedagogical grounds of foreign sociocultural competency formation of non-philological students in the process of professional training]. *Doctor's Thesis*. Kyiv. 446 p.

3. Zakon (2014). Zakon Ukrainy “Pro vyshchu osvitu” [The Law of Ukraine “On Higher Education”]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
4. Kaidalova, L. H. (2010). Teoretychni ta metodychni zasady neperervnoi profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv medychnoho profilu [Theoretical and methodical grounds of the continuous professional training of future doctors]. *Doctor's Thesis*. Kharkiv, 497 p.
5. Lytvyn, A. V. (2014). Metodolohichni zasady poniattia “pedahohichni umovy”: na dopomohu zdobuvacham naukovoho stupenia [The Methodological grounds of the phenomenon “pedagogical conditions”: to assist the scientific degree seekers]. Lviv : SPOLOM. 76 p.
6. Lytvyn, A. V. (2016). Problema obgruntuvannia pedahohichnykh umov u naukovykh doslidzhenniakh [The problem of pedagogical conditions grounding in scientific research]. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training: Methodology, Theory, Experience, Problems*. Vol. 44. P. 119–123.
7. Marusynets, M. M. (2018). Osvita vprodovzh zhyttia: dosvid Nimechchyny [Lifelong education : the experience of Germany]. *Continuous education in sociocultural dimensions*. Kyiv. P. 143–154.
8. Moroz, O. L., Bondarenko, V. V. (2020). Kohnityvnyi komponent profesiino oriietovanoi komunikatyvnoi kompetensii maibutnikh fakhivtsiv morskoi haluzi [Cognitive component of professionally-oriented communicative competency of future seafarers]. *Scientific Journal “Pedagogical Sciences: Theory and Practice”*. Vol. 1 (34). P. 161–166. DOI: <https://doi.org/10.26661/2522-4360-2020-1-26>
9. Moroz, O. L. (2021). Sotsiokulturnyi komponent profesiino-oriietovanoi komunikatyvnoi kompetensii fakhivtsiv morskoi haluzi [Sociocultural component of professionally-oriented communicative competency of seafarers]. *Spirituality of a Personality: Methodology, Theory and Practice*. Vol. 102, No. 3. P. 190–200. DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2021-102-3-190-200>